

Skandi- naavinen kolonialismi

Magdalena Naum & Jonas M. Nordin (toim.): Scandinavian Colonialism and the Rise of Modernity. Small Time Agents in a Global Arena. Springer 2013. 327 s. ISBN 978-1-4614-6201-9.

Historioitsijoista, arkeologeista ja antropologeista koostuva tutkijajoukko on kirjoittanut uusia näkökulmia avaavan artikkelikokoelman skandinaavien osallisuudesta kolonialismiin modernin aikakauden nousun yhteydessä. Tutkijat keskittyvät ensisijaisesti Ruotsin ja Tanskan kolonialistiseen menneisyyteen, sen asemaan kansallisen historiankirjoituksen dominanssissa ja globaalin historiankirjoituksen uusissa tulkinnoissa. Artikkelit luotetaan globaalin materialistisen vaihdannan verkostot mikro- ja yksilötasolle saakka. Maantieteellisesti ne jakautuvat kahteen osaan. Osa artikkeleista käsittelee skandinaavien siirtomaapolitiikkaa ja sen seurauksia Afrikassa, Karibiassa ja Uudessa Ruotsissa Pohjois-Amerikassa. Toinen teemakokonaisuus tarkastelee pohjoisen kolonialismin eri ilmiöitä Islannissa, Grönlannissa, Ruotsin suomalaismetsissä ja Lapisassa. Tanskalaisten pitkäaikainen läsnäolo Intiassa jää Helle Jørgensenin Tranquebarin perinneturismia koskevaan lukuun.

Kirjan ovat toimittaneet Lundin yliopiston arkeologi Magdalena Naum ja historiallisen arkeologian tutkija Jonas M. Nordin Tukholman historiallisesta museosta. Johdantoluvussaan toimittajat ravistelevat historioitsijoita näiden vähäisestä kiinnostuksesta paikantaa Ruotsin ja Tanskan osallisuus kolonialismin maailmanlaajuisessa ekspansiossa, siihen sopeutumisessa, eurosentrisen maailmanäkemyksen ylläpitämisessä ja rodullisten ideologioiden tuottamisessa. Vieraantumisen kolonialismin tutkimuksen uusista avauksista on ylläpitänyt selityksiä, joiden mukaan Skandinavian kuningaskunnat eivät olleet missään tekemisissä kolonialismin aiheuttamien julmuuksien, taloudellisten ambitioiden ja voitontavoittelun kanssa. Skandinaavien siirtomaapolitiikka oli hyvän-tahoista, ja lempeä kanssakäyminen Afrikan, Aasian ja Amerikan alkuperäiskansojen kanssa perustui enemmän yhteistyöhön kuin kiristykseen ja alistamiseen. Helle Jørgensen toteaaakin, että nykypäivän intialaisille Tanska on osittain unohtunut siirtomaavalta, vaikka Etelä-Intiassa sijaitseva Tranquebar oli Tanskan hallussa yli 200 vuotta 1620–1845.

Siirtomaamenneisyyteen asennoituminen on heijastanut Tanskassa ja Ruotsissa globaalin maailmanjärjestyksen muutoksia ja kansallisvaltioiden rakentamista. Vielä 1800-luvun lopulle Aasiassa ja Karibiassa pieniä siirtomaa-alueita omistanut Tanska oli globaalissa mielessä monikulttuurinen ja maailmanpolitiikassa mukana ollut merenkävijöiden kansakunta. Kun myöhemmin tapahtunut kansallisen identiteetin rakentaminen perustui agraariin ja monokulttuurisen yhteiskunnan varaan, Tanska deglobalisoitui.

Ruotsi etäännytti itsensä aikaisemmasta laajentumispolitiikasta Euroopan siirtomaajärjestelmän purkautuessa eikä Ruotsin 1600-luvun laajentumishakuisuus ollut

enää tärkeä tutkimusteema kuten Gunlög Fur kirjoittaa. Vasta 1980-luvulla tapahtui huomattavampi tutkimusparadigmojen muutos. Eteläisen pallonpuoliskon ja Pohjois-Amerikan Uuden Ruotsin lisäksi tutkijat käänsivät katseensa kolonialismin pohjoiseen ulottuvuuteen Skandinavian lähialueilla ja sen sisällä. Aluksi lähestymistapa kolonisaatioon oli vielä eurosentrisen, mutta seuraavalla vuosikymmenellä etnohistorioitsijat ja antropologisesti suuntautuneet historioitsijat tulkitsivat kolonialismia kulttuureiden kohtaamisena ja nostivat aikaisemmin alistetut kulttuurit ja niiden ihmiset aktiivisiksi toimijoiksi. Uuden vuosituhannen alkupuolella on taas tapahtunut tutkimusteemojen ja lähestymistapojen monipuolistuminen. Yhtäältä tutkimusaiheita on tarkasteltu eurooppalaisesta viitekehyksestä, toisaalta pohjoisen postkolonialistinen ja samalla kiistanalainen historiankirjoitus on lisääntynyt.

Kolonialismin kapea-alainen ymmärtäminen vain maailman kaukaisissa osissa olevien siirtokuntien valloittamisena ja omistamisena on osaltaan vaikuttanut ruotsalaisten ja tanskalaisten historiankirjoituksen käsityksiin. Globaalin historiankirjoituksen kontekstissa kolonialismiin kuului paljon muutakin. Siihen sisältyi erityisiä taloudellisia strategioita, kuten osallistuminen Atlantin kolmio-kauppaan ja pohjoisen riistäminen paikallisista välittämättä. Siihen sisältyi rotuun, erilaisuuteen ja valloittamisen ja alistamisen oikeudellisuuteen liittyvien ideologioiden tuottaminen ja reproduktio. Se asetti ihmisiä eri kategorioihin.

Artikkelikokoelmassa ei juurikaan käydä läpi ruotsalaisten ja tanskalaisten siirtomaahistorian poliittisia vaikutusperiä. Sen sijaan artikkeleiden keskiössä on globaalin talouden ja kaupan verkostoituminen ja sen vaikutukset. Hyvä esimerkki tästä on Chris Evansin ja

Göran Rydenin luku ruotsalaisesta raudasta laajentuvassa Atlantin taloudessa. Kirjoittajien mukaan brittien sokeriplantaaseilla Karibiassa orjien kuokat ja viidakkoveitset valmistettiin ruotsalaisesta teräksestä ja Bristolin orjakauppiaat ostivat 1700-luvun alusta lähtien Gammelbon ruukin rautaa. Ruotsalaisraudalla oli suuri kysyntä myös Biafran lahdella Calabarissa. Rautaruukit Gammelbossa ja Leufstassa sopeuttivat tuotantoaan Biafran lahden ja Birminghamin kysynnän mukaisesti.

Saint-Barthélemy Karibiassa oli ruotsalaisten pitkäikäisin siirtokunta vuodesta 1785 vuoteen 1878. Plantaasiviljelyyn sopimattomasta saaresta kehittyi ruotsalaisaikaan orjien välityskeskus muille Karibian saarille. Kolonialismin taustalla vaikuttanut merkantilistien voitontavoittelu ja valtiontalouden tasapainottaminen. Hollantilaisten valloittaessa Uuden Ruotsin vuonna 1655 Ruotsi havitteli sinnikkäästi omaa siirtomaata 1600- ja 1700-luvulla. Eräänlainen palkkio näistä ponnisteluista oli kannattamattomaksi osoittautunut Saint-Barthélemy, jonka ranskalaiset ostivat lopulta itselleen takaisin. Ideologisesti Ruotsin ja Tanskan siirtomaapolitiikka noudatti etelässä suurempien siirtomaavaltjojen käytänteitä. Siirtokunnista lähetetyt kirjeet ja matkakertomukset osoittavat, että julmuus ja halventavat asenteet ei-eurooppalaisia ja ei-kristittyjä kohtaan olivat yleisiä myös Ruotsin ja Tanskan siirtokunnissa.

Karibiassa oli 1800-luvulla lukuisia orjakapinoita, joiden merkitystä orjuuden loppumisessa on ryhdytty selvittämään vasta uudemmassa tutkimuksessa. Tanskan vuosina 1675–1917 hallitsemalla St. Johnin saarella oli orjakapina vuosina 1733–1734. Kysymys ei ollut ainoastaan vapaudesta. Artikkelikoelmassa Louise Sebro etsii kapinan etenisiä juuria Afrikasta, sillä kapinan johdossa oli Akwamun

kuningaskuntaan Ghanassa itsensä identifioineet soturit. Kuningaskuntaa repinyt sisällissota 1720-luvulla loi laajat orjaparkit ja monet kuningasta tukeneet soturit joutuivat orjiksi Karibialle. Sotureiden entisen statuksen menettäminen saattoi olla Sebron mukaan syy St. Johnin orjakapinaan.

Etelän kolonialismista kirjoittaa myös Holger Weiss. Hän täsmentää Länsi-Afrikan ja tässä tapauksessa Tanskan Kultarannikon tukikohtien monikansallista koostumista ja eri väestöryhmien aseomistumista atlanttisessa kauppajärjestelmässä 1700-luvun alusta 1800-luvun puoliväliin. Ensiksikin harvoilla afrikkalaisilla oli mahdollisuus tuontitavaroiden kysyntään. Parhaat edellytykset tähän oli afro-eurooppalaisilla välittäjillä ja kauppiailta, jotka pystyivät hyödyntämään samanaikaisesti atlanttisia ja afrikkalaisia verkostojaan. He ostivat ja kuluttivat sekä eurooppalaisia että afrikkalaisia kauppatarvikkeita ja elintarvikkeita. Sama kulttuurinen kaksisuuntaisuus näkyi ryhmän muissakin elintavoissa ja käyttäytymisessä. Tanskan siirtokunnissa tanskalais-afrikkalaiset olivat useimmiten sotilaita, joiden verkostot olivat välittäjä- ja kauppiaaryhmää suppeammat. He kuluttivat eurooppalaisia tuontitavaroita rajoitetummin. Lisäksi eurooppalaisten tavaroiden tuontia määrittivät afrikkalaisten omat laatuvaatimukset.

Pohjoista kolonialismia käsittelevät artikkelit lähestyvät teemaa ekspansio politiikan sijasta kulttuurin, sosiaalisten kerrostumien ja toiseuden näkökulmista. Daniel Lindmarkin mukaan ruotsalaisten koulutus noudatti Lapissa siirtomaissa tyypillisiä opetusohjelmia painottaessaan 1600- ja 1700-luvulla lukemiseen ja kristinuskon välittämiseen. 1800-luvun jälkipuoliskolla opetus heijasti aikakauden käsitteitä kulttuuritasojen erilaisuudesta ja rothygieniasta. Grönlannissa tanskalaiset halusivat

pitää alkuperäisväestön eurooppalaisesta kulttuurista erillään olevina metsästäjinä. Kielloilla ja rajoituksilla estettiin ja säädeltiin grönlantilaisilta tuontitavaroiden saattamista ja avioliittoja tanskalaisen ja grönlantilaisten välillä. Välttämättömän kaupankäynti synnytti kuitenkin eurooppalaisittain orientoituneen pienen grönlantilaisen kauppiaajoukon, johon kuului myös naisia. Sen sijaan Tanskan pohjoinen kolonialismi Islannissa on vaikeammin argumentoitavissa, ja kirjassa G. Lucas ja A. Parigoris myöntävät kysymyksen olevan altis monille tulkinnoille. He päätyvät näkemukseen, jonka mukaan Tanskan ja Islannin suhteita tulisi analysoida ensisijaisesti keskusreuna-alue-veltasuhdeverkostojen muutosten virrassa.

Pohjoiseen kolonialismiin liittyy myös metsäsuomalaisen Ruotsissa ja Uudessa Ruotsissa kaskitaloutta harjoittaneiden metsäsuomalaisen identtinen toiseus. Fredrik Ekengren pitää tätä aikaisemman tutkimuksen luomaa kuvaa erilaisista metsäsuomalaisista liioiteltuna. Historiallisen arkeologian lähteiden valossa metsäsuomalaiset eivät kummallakaan seudulla olleet niin eriytynyt ja staattinen väestöryhmä kuin aikaisemmin on esitetty. Kirjan muissa Uutta Ruotsia ja Delawaren laaksoa käsittelevissä artikkeleissa tuodaan esille ruotsalaisyhtäläisten aineellisen kulttuurin erityispiirteitä. Niissä ilmeni kaipaus kotimaahan, mutta myös sopeutuminen paikallisiin elinolosuhteisiin ja intiaaniyhteisöihin. Ruotsin suurvaltopolitiikan ja eurooppalaisen rajamaan vaikutukset näkyivät muun muassa siirtokunnan linnoittamisessa. Samoin yhteistyö brittien ja hollantilaisten kanssa oli aikaisemmin ymmärrettyä tiiviimpää.

Artikkelikoelman lopuksi Andrey Horning ja James Symonds vetävät yhteen muiden kirjoittajien teesit skandinaavien kolonialismista. Molemmat toteavat, että ruot-

salaiset ja tanskalaiset olivat globaalin kolonialismin pieniä toimijoita, mutta toimijoita kuitenkin. Kolonialismin vaikutukset hivuttautuivat jokapäiväiseen elämään ja koskettivat kaikkialla ja jokaista. Oliko näin? Tämä tulee vääjäämättä mieleen kirjan artikkeleita lukiessa. Horning kysyykin, jos kolonialismi todella oli näin kokonaisvaltaista eikä se tällöin menetä kaiken arvonsa tulkitsevana konstruktiona? Mihin vedetään raja? Milloin toiminta on paras selittää kolonialismilla ja milloin ei? Voidaanko esimerkiksi Ruotsin ja Suomen suhteita 1600- ja 1700-luvulla selittää kolonialistisesta viitekehystä?

Naumin ja Nordinin toimittama artikkelikokoelma herättää paikoin kysymyksiä kolonialismin ylitulkittamisesta, mutta sen poikkeittieteellisyys on kiistaton ansio. Erityisesti historiallisen arkeologian mikrohistoriallisten tutkimustulosten yhdistäminen globaalin historiankirjoutuksen mahdollisuuksiin avaa uusia näkökulmia. Haasteita kirja asettaa myös kolonialismin käsitteelliselle uudelleen määrittelemiselle.

SEPPÖ SIVONEN